

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 27. junija 1855.

List 51.

Vipavsko vino.

Naj „Novice“ tudi enkrat govoré od vipavskega vina, pa ne za tega voljo, da bi mu po nevrednem hvalo prepevale, ampak da dajo le „čast komur čast gré“. Rajni fajmošter Vertovc so se za njegovo čast že očitno potegnili, pa še zmiraj roji po glavah mnogih Krajncov in tudi družih prazna vraža, da „Vipavec“ ni stanoviten, ali, kakor se navadno govori, da se „ne derži dolgo“. Če se je v človeku enkrat ukoreninila babja véra, da razsajajo strahovi ponoči, dopoveduj tacemu kar koli hočeš, ne boš ga odpravil od babjoverstva. Taka se godí tudi vipavskemu vinu. Čeravno so gotove skušnje do dobrega poterjale, da vipavsko vino, prepeljano v druge in hladnejše kraje, kakor je gorka vipavska dolina, se tako dobro derži kakor vsako drugo vino, vendar še ni zginila tista napčna misel, ki meče „Vipavca“ med nestanovitne vina. Vinokupcom, kateri so že prepričani od stanovitnosti vipavskega vina, ne ostaja tedaj nič družega, če ga hočejo kerčmarjem ali drugam prodati, da ga kerstijo s kakošnim štajarskim ali dolenskim imenom, in potem ga lahko prodajo. Kerčmarji in pivci ga hvalijo, da je kaj. Koliko „Vipavca“ se je prekersenega že po Krajskem z veliko pohvalo popilo, — imena vipavskega pa še derži zmiraj neumna zabavljičica, da se „ne derži“! Tu pač resnično veljá stari pregovor: „svet po sili hoče goljufan biti, naj se tedaj goljufa!“ — v njegov lastni prid, ker blago je dobro in toliko vredno, kakor vsako drugo, le ime se mu mora drugo dati. Tako je na svetu z marsiktero stvarjo.

Pa nekaj mora o ti vraži vendar le resničnega biti, da se je ravno „Vipavca“ prijela? — utegnejo naši bravci reči. Res, da je nekaj, pa to „nekaj“ je tako, da veljá le za Vipavo, ne pa zunaj Vipave. To je velik razloček, kterega naj bi svet porajtal. Zato bomo to v kratkem tukaj pretresli, da se resnica prav spozna.

Vipavsko vino se ne spridi, in, kakor navadno pravijo, nič raje „na birso“ ne udarja, kakor vsako drugo vino v enacih okoljšinah. Le pomisliti je, da v gorki Vipavi sončna toplota že v grojzdji vinski sok dobro prekuha, — da v tukajšni gorki jeseni mošt že tako do dobrega izvrè, da vino, kakor hitro se je izčistilo v sodcu, je že tako izgotovljeno, kakor so druge vina, in posebno márun, še le v 2. ali 3. letu. Vipavsko vino, kadar se je izčistilo v sodcu, nima tedaj v svojem daljnem vrenji nič družega še dognati, kakor to, da sladkor (cuker), ki je v njem, popolnoma predela v vinski cvet. Vipavec je tedaj že pred pretekom prvega leta popolnoma gotov, tako da vinorejcu sedaj nič družega ni storiti, kakor to, da ga proda, ali pa da posebno skerb ima, da ga v svojem hramu dobrega ohrani. Márun, štajarske in pa tudi druge vina, nemške itd. se zalivajo vsako leto z novim vinom, da jih varujejo pregodnosti; s čim nek bo pa Vipavec svoje vino prihodnje poletje zalival? In to je prva nadloga, v kateri se

znajde vipavski vinorejec. Druga nadloga pa je vroči kraj, in vsakdo vé, da hud sovražnik vina je vročina. Celó malo hramov (keldrov) je v Vipavi tako napravljenih, da so na hladnem.

To so vzroki in prav naravni vzroki, da vipavsko vino, če domá ostane in ni v posebno dobrih hladnih hramih, se ne more deržati dolgo, ker po vročini vrè in vrè tako hitro in dolgo, da nazadnje udari na birso, kar se pa zgodi vsakemu vinu v enacih okoljšinah. Če pa pride „Vipavec“ kmalo iz doma v drug bolj hladen kraj, se pa derži, kakor skušnje učé, ravno tako dolgo in je ravno tako dober in še boljši, kakor marsiktero drugo vino. Sicer pa tudi rečemo, da ni vès „Vipavec“ ene baže; ampak so vipavske vina mnogoverstne dobrote in moči. Vino iz poljskih plant je manjše vrednosti kot iz nogradov (goric), in v plantah je spet razloček, ali je zemlja tam bolj mehka ali bolj terda, soldanasta. Vino iz plant je pred sedanjim pomanjkanjem vina še več kot na pol cenejše bilo od nogradskega vina. Ker so vina iz plant posebno mehke in ne preterpé lahko vipavske poletinske vročine, jih navadno za tega voljo le zimce (zimske vina) zovejó.

XX.

Nekaj od koristnega drevja.

8. Beli glog.

Beli glog (Weissdorn) je znan germ, ki raste v naših gojzdi in na vertih blizo 12 do 16 čevljev visok in 3 čevlje debel; po hribih in planinah pa ni ne tako visok, ne tako močan. Les njegov je zlo terd, gost in jedrovit, in se dá lepo likati; tudi je precej težak. Ljudje ga rabijo za grebenače, vitle, za deržaje pri kladvih, nožih, za cepce itd. Prav dober je za kurjavo, ker daje veliko vročine. Cenijo tudi ogel njegov.

Sadje tega germa — gloginje — je valjovito, ko mesca oktobra dozori, rudeče kot kri, ima suho rumenkljato mesó in 2 do 3 zern; pozimi obvisi na vejicah. Dobro so gloginje, da ž njimi se prešiči pitajo; tudi žganje se dá iz njih napravljati.

Ker toti germ kmetje velikrat za živice rabijo, naj vsadijo v ta namen mlade deblica, ko so čevelj visoke; naj jih strižejo pridno, da postanejo v 10 ali 12 letih neprehodljiv živ plot.

Druga versta tega drevja je širokoperjasti glog, ki od poprejšnega razlikuje se po tem, da ima večje in sercu podobno perje. Les njegov služi za ravno take izdelke, kakor les belega gloga. Zavolj velike rasti pa lepega listja redijo ga po razveseljnih gojzdičih in javnih vertih.

Tega rodú je tudi črensa ali sramsa (Elsenbaum). Jugoslaveni ji pravijo brekinja. Ona zraste do 30 čevljev visoka, ter ima veliko nejednakega zobatega perja. Les je bel, gost, se dá terpežno barvati, ter je kolarjem, strugarjem in mizarjem porabljen; iščejo pa plačujejo ga dobro.

Glogovo germovje se dá iz semena zrediti, pa tudi po cepcih in grebenicah množiti. Treba je le nabirati

in sejati seme koj, ko je dozorelo, ali pa ga v suhem pesku hraniti. Nar boljše je, če ga z mesom vred sejemo, toda ga ne smemo bolj na debelo pokriti, kakor k večem za pol pavca globoko. Ljubi pa glogje sploh globoko in težko zemljo. —

Tolikanj naj bo dovelj od manjšega koristnega drevja, katero bi utegnili tu pa tam zemlji naši prikladno biti. Dostavljamo pa še tole: Naj pridni kmetovavci sadijo in sejejo drevja in germovja kolikor koli, kjer koli in kadar koli zamorejo; kajti zadnji čas je, da se občenemu pomanjkanju in strašni dragoti lesa v okom pride. Navadnega in večjega drevja popisujejo in priporočajo lepe bukve „umno kmetovanje“ na 307. strani in dalje; od hitro rastečega drevja govorili smo mi v lanskim „Novicah“; tukaj smo dodali popis manjšega koristnega drevja; — izberejo si tedaj umni kmetovavci lahko drevje ali germovje, katero je njihovim potrebam in zemljiščem najbolj prikladno ali vgodno *). J. Š.

Tudi pustota se dá v rodoviten vert predelati.

Pod Učko goro (Montemaggiore) v Istrii stoji farovž na Vranji. Kdor ta kraj pozna, vé, da je žalosten, pustoten in kamenit, podveržen verh tega še veliki suši, nemili burji in mnogoverstni uimi, in da, kdor na taki pustoti kaj pridelati hoče, ga ne smejo strašiti ne trud ne stroški. In vendar je iz neplodne pustote te gosp. fajmošter Matija Mužina, veridružbenik krajske in goriške kmetijske družbe, od leta 1835 do 1839 ustvaril ploden in lepo vredjen vert **), kateri je razdeljen v vert za zelenjad itd. in pa v vert za samo sadje, kateremu je okoli 26 sežnjev na dolgo in okoli 18 sežnjev na široko določenih, in iz katerega je krajska družba prejela že večkrat žlahnih hrušk, ki so na ljubljanski sadni razstavi občudovane bile in debelih, lepih nešpelj, katerih cepiči so se zaplodili še tu in tam na Krajskem. Tako je po nevtrudljivem prizadevanji omenjeni gosp. fajmošter pokazal faranom svojim, da tudi iz kamenja zamore človek sadunosen vert ustvariti, če ga je le prava živa volja, in da izgled ta za razširjenje sadjoreje in povikšanje plodnosti pešene zemlje gotovo ne bo ostal brez dobrih nasledkov v okolici tamošnji. Kdo bi bil kadaj mislil, da iz pustote pod Učko goro bo tudi krajska dežela prejemala cepiče žlahnih hrušk in nešpelj, katere razveseljujejo serce vsacega sadjorejca, pa se tudi dobro prilegajo tacim, ki so le „fruges consumere“ vajeni. Slava pridnim gospodarjem vsacega kraja, ki pomagajo sadjoreji na noge, — posebna slava pa še takim, ki pustote preorejajo v verte in množijo celó na kamniti zemlji sadjorejo tako kakor častiti gosp. Mužina!

Iz natoroznanstva.

Od vremena.

(Dalje in konec.)

Kaj pa je Elmov ogenj? Skušnje nas učé, če kaka stvar elektriko dobro vodi, da se je lahko veliko v nji nabere in jo spuša kar je je od več. Posebno pa elektrika tam uhaja, kjer je stvar špičasta, in ponoči je viditi, kakor da bi ogenj iz nje poganjal. — Ko pride megla, ki ima veliko elektrike v sebi, nad bronaste stvari, ki so špičaste, obudi toliko nasprotne elektrike v zgornjem delu te

*) Nr. 5 od „bodeče palme“ nam ni došel. Prosimo ga nam še enkrat poslati, da ga vverstimo temu sestavku v pristavek.

Vred.

**) Kmetijska ljubljanska družba je prejela obris gosp. fajmoštrovega verta na Vranji, katerega so ji pri ti priložnosti poslali, ko so ji odrajtali letni donesek kot družbenik krajske kmetijske družbe. Glavni odbor je naročil vredništvu, naj se castitemu gosp. fajmoštru v „Novicah“ očitna hvala in zahvala izreče za lepo njih prizadevanje o sadjoreji in dobrovoljno podpiranje tudi naše sadjoreje, kar je vredništvo v gori spisanih versticah rado storilo.

Vred.

stvari, da elektrika uhaja, če je vlažen zrak; kadar pa uhaja, je viditi kakor da bi ogenj iz nje švigal. Toraj je Elmov ogenj toliko lepši in toliko večji plamen kolikor več elektrike je v zraku, ker se je po tem več v električnih truplih obudi, pa jo tudi bolj na se vleče, toraj hitreje uhaja in sveti se lepši.

To pa še niso vsi prikazki, ki jih hudo vreme s sabo prinaša. Delajo se tudi vodni in megleni vertinci. Vertincem se menda le zatoraj toliko čudijo in jih hudiču pripisujejo, ker se malokdaj pokažejo; ko pa pridejo, so pa res strašni. Vsak se utegne na deželi kakor tudi po nekterih krajih v mestih prepričati, da vetrovi prah okrog verté, ko se k hudemu vremenu pripravljajo. Na to vižo se tudi vertinci delajo, naj si bodo megleni ali vodeni. Včasih se megle nizko vstopijo, dež gré, se bliska in gromí. Kar se v hipu začne megli rep delati, ki gré naravnost proti tlam, ali ga pa vetrovi po strani ženejo. Kadar se tak rep nad vodo naredí, vzdigne dostikrat tudi vodo z vertincem kviško. Zdaj je viditi, kakor da bi šla voda po vertincu v megle, ali pa nazaj iz megle v vodo. Tudi na suhem seže včas tak meglen vertinec do tal. Po tleh gré z repom sem in tje, kakor da bi pometal. Slišal sem pripovedovati od takega vertinca, ki so ga vidili pri Logatcu na Notrajskem. Ljudje, ki so bili na polji, so kar ostermeli. Žito, ki je požeto po njivah ležalo, je vse razmetalo. Jez ga nisem še nikoli vidil; poznajo ga pa tudi pri nas doma. Oče mi pišejo: „Od tistega vertinca tudi nekaj vém. Tako se tudi v naših krajih godí. Od cerkve tje po travnikih je seno vzel. Pa na Kovskem verhu pri Kožuhu ga vzame cel voz pa tudi več; pa sem sam vidil na jezeru, ko je vodo zavertil, pa jo nesel kviško. Ta reč je taka, ko bi se začudil, bi še zbolel. Mi pravimo, da se „ta hudi“ pritisne.“

Kakor dolgo si človek ne prizadeva natornih prikazkov zapopasti, mu morajo vraže pomagati. Ali pa ni žalostno slišati, da ima „hudič“ še dandanašnji toliko s stvarjenjem po svetu opraviti!

Na Dunaji.

Simon Šubic.

Starozgodovinski pomenki.

Cvetlica Lotos in njeni pomen na noriških rimskih kamnih.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Cveta lotos nobeno drugo verozakonsko častje ne pozna razun egiptovskega in etruškega. Da pa Noričani niso nobeden teh narodov bili, je jasno kot beli dan. Ako pa kdo zamore dokazati egiptičnost ali etruščinost Noričanov, naj izkaže! Pri severnih Slovenih je nadomestoval ta cvet limbar, lilija, kakor Nicolaj Thuri¹⁾ piše: „Si-vam Veneris nomine Polabi colebant, quae inter flores nudato corpore lilii ab ore blandule spirabat“. Lelja, ler, limbar je lukova ali čebulja rastlina in je bila Aphroditi posvečena, ktera se je za tega voljo velela *Αιδαλος*²⁾ in luk (čebulja) je bil zaznamek ženskega rodivnega organa, zato se v tem organu čebulja pri egiptiških ženskih mumijah hranjena najde³⁾. Po pomenu imena je lelja nočni cvet, sansk. lila = noč, gerški *λειριον* od *λαρα*, pokriti, zato je tudi bila srebernosjajni mesečni boginji Junoni Lucini, pomočnici porodnic, posvečena⁴⁾.

Na rimskih kamnih se najde pogostoma v družbi figovega listja leljiño perje, tako na adrijanskem kamnu blizu Frohleitena na Štajerskem, na katerem stoji ime Menela, ktera je bila pri Litvanih to, kar indoslavenska Shiva — Čandika — Bhavany — Baba, boginja poroda. Tudi na sekovskih kamenih nahajamo leljiño perje v družbi figovega listja, nad katerim je orel zaznamek Višnu — Radogosta

¹⁾ Nicol. Thurius cap. XI.

²⁾ Athaeneus 15. 681.

³⁾ Kreuzer „Symbolik“ I. 510.

⁴⁾ Kreuzer „Symbol.“ II. 567.